

Na napačni strani

KJE?

V trenutku, ko se ukvarjamo z najstarejšo prazgodovino, se moramo zavedati dejstva, da je Evropa zgolj majhen *cul de sac*, privesek Azije, ki leži na severozahodnem robu poseljenega sveta srednjega in mlajšega pleistocena. V nasprotju z dosedanjim prepričanjem, ki je kulturni in fizični razvoj človeštva določevalo in opisovalo glede na razvoj v Evropi, bi bilo prav za pojasnjevanje slednjega potrebno upoštevati kulturno dinamiko Afrike in Azije. Gre za dejstvo, ki je postalo vse bolj prezentno pri uporabi konceptov pojasnitev prihodov najstarejših ter prvih modernih hominidov v Evropo. Vendar pa prav zaradi obilnosti arheoloških podatkov, ki so na voljo zaradi dolgoletne tradicije raziskav, posamezne evropske pokrajine kažejo podobo kulturnih centrov, ki zaradi kulturne, regionalne in časovne delitve ustvarjajo vtis večje kompleksnosti ter dinamike kot ostanek sveta.

Pri tem seveda na področju paleolitske arheologije ne moremo zaobiti sekularne dominancije Francije v evropskih kulturnih in stratigrafskih sistematikah ter iz slednjih izhajajočih nomenklaturah. Imena in koncepti – acheuléan, moustérian, aurignacien, gravettien ..., ki so bili postavljeni v prvi polovici dvajsetega stoletja, še vedno ostajajo v uporabi ne zgolj v obrobni področjih Španije in Nemčije, ampak tudi na Poljskem in v Bosni (Strauss, 1995, 4). Pa vendar, če bi bil frankocentrični pristop pred 25 leti še popolnoma

¹ *Prepričanje, da so naši najbližji sorodniki, je zmotno. Ta hip kaže, da sta se iz vrste Homo heidelbergensis – kolikor je to ime sploh uporabno za afriške hominide – razvili vrsti Homo sapiens in Homo neanderthalensis. Tako so na osnovi filogenetske pozicije naši najbližji sorodniki Homo heidelbergensis.*

sprejemljiv, se je pred 15 leti stvar začela zapletati, danes pa problematika panevropskih razlag kulturnih fenomenov postaja kontraproduktivna in ostaja v uporabi zgolj zavoljo neke nerazumljive sentimentalnosti. Poglavitna značilnost te sentimentalnosti je vera v povečano dinamiko razvoja v mlajših obdobjih paleolitika. Tako se boljša tafonomska resolucija mlajših obdobj razlaga kot izraz večje kulturne dinamike ter regionalne specifikacije, ki naj v nasprotju s starejšimi obdobji ne bi bila izraz diktata ekoloških procesov. Pri tem z drsenjem nazaj v čas postajajo kulture vedno manj tehnološko dinamične, časovno dolgotrajnejše, njihova razprostranjenost večja, hkrati pa se s tem opisi in določitve kultur vedno bolj vračajo pod okrilje skoraj stoletje stare francoske terminologije, kar pa seveda pomeni, da se referenčna najdišča nahajajo v zahodni Evropi. Tako se v primeru preučevanja neandertalcev – naših bližnjih¹ sorodnikov – najdemo takoj ujeti ozemlju jugozahodne Francije, natančneje v Akvitaniji in Dordogniji. Vsak kompleksnejši pregled problematike v strokovni literaturi se zgolj v končnem poglavju sprehodi prek ostanka Evrope, ki ga avtorji navadno uporabljajo zgolj kot poligon za izbiro dodatnih informacij, ki dopolnjujejo in potrjujejo teze avtorjev prispevkov, ki hipoteze seveda izvajajo iz francoskega prostora (Kavur, 1998b, 402). Pri tem pa postaja vedno bolj pereča problematika integralnosti dogem o francoskem paleolitiku. Tradicija raziskav se je namreč izkazala za pravo prekletstvo, ko je popolnoma nemogoče podvomiti v dolgo znana “dejstva”. Če je bilo v osemdesetih letih že mogoče poskušati ponovno analizirati stare najdbe, so postala šele v devetdesetih letih mogoča obsežna revizijska izkopavanja klasičnih najdišč iz junaškega obdobja paleolitske arheologije (Kavur, 1999, 435, 438). Rezultati teh revizij, ki se včasih ne ujemajo z ustaljenimi prepričanji ter v generacijah posredovanimi znanji, so temeljito zamajali integralnost celotnega sistema, ki pa se prav zaradi obsežnosti in tradicije kaže kot zelo stabilen in težko spremenljiv.

Pri tem sta se v evropski paleolitski arheologiji in paleoantropologiji pokazali še dve značilnosti, ki sta v zadnjem času žal prevzeli naravnost dogmatske razsežnosti. Prva je nepremenljivost teorije. Pregledi znanj so pokazali, da se arheologi in antropologi temeljnih konceptov v splošnem naučijo zelo zgodaj v poklicni karieri, ter jih kasneje le redko spreminjajo, tudi tedaj ne, ko jih posredujejo svojim študentom (Tattersall, 1999, 23). Tako teorija vedno nekoliko zaostaja za “dejstvi”, velikokrat se prav na ravni teorije odvija najmočnejši odpor proti sprejetju novih empirično preverjenih podatkov – novih odkritij, ki bi spremenila obliko in vsebino teorije. Ne smemo pa pozabiti, da se tako kot tradicionalno domnevani kulturni centri tudi centri razvoja arheološke in paleoantropološke teorije nahajajo v zahodnem delu Evrope.

Iz tega sledi tudi druga značilnost – prilaščanje resnice. Zavedati se moramo, da resnica nikakor niso “dejstva”, kot je menil Indiana Jones, ampak dejstva, ki so v skladu s teorijo. Seveda je teorija

domena zahodne Evrope, to pomeni, da ustreza lokalnim dejstvom. Še več. Iz tega sledi tudi, kot bom pokazal kasneje, vrednotenje starejših rezultatov raziskav ter ustvarjanje predsodkov proti variabilnosti kulturnih pojavov v srednjem paleolitiku starega sveta. Posledično se s tem veže tudi prisvajanje ekskluzivne pravice do revizij rezultatov starejših raziskav – popravljanje zmot iz preteklosti postaja ekskluzivna pravica in dolžnost zagovornikov “resnice” iz sedanjosti.

Kot primer bom prikazal slovensko izkušnjo ter nekaj vidikov sorodnega dogajanja na Hrvaškem. Gre za najdbe domnevne piščali ter fragmentov koščenin konic iz jame Divje babe I v Sloveniji ter najdbe skeletnih ostankov neandertalcev ter koščenin konic iz jame Vindija na Hrvaškem.

Slovenska izkušnja se je začela leta 1995, ko je bila v plasti 8 na najdišču Divje babe I odkrita stegenica mladega jamskega medveda, ki je imela na zadnji strani štiri luknje – dve celi ter dve poškodovani. Prve radiokarbonske analize starosti lesnega oglja in kosti z AMS postopkom iz plasti so dale rezultate $45.000 \pm 1.500 - 1.800$ BP (RIDDL 745) (Turk et al., 1995, 291), kasneje pa so datacije z metodo ESR pokazale minimalno starost od 43.000 ± 1000 BP vse do 67.000 ± 10.000 BP ter 82.000 ± 11.000 BP (Lau et al., 1997, 533). Najdba je bila odkrita v plasti, v kateri so se nahajala tudi redka srednjepaleolitska orodja, odkrita pa je bila nedaleč od manjšega kurišča.

Tako je v primeru interpretacije, da gre za ostanek koščene piščali, časovno in kulturno izpadla iz konteksta – bila je prestara ter nahajala se je na napačni strani. Če bi bila mlajša, bi to pomenilo, da so jo kot vse druge izdelali anatomsko in vedenjsko moderni ljudje, ker pa je bila starejša in bi jo morali edino na svetu pripisati neandertalcem, je bila za večji del svetovne znanosti nesprejemljiva. Prvi objavi v slovenskem in angleškem jeziku (Turk et al., 1995, 287–293) je sledila objava v Franciji (Turk et al., 1997a, 531–540) ter monografska objava najdb v slovenskem in angleškem jeziku (Turk, 1997). Mediji javnega obveščanja so hitro razširili novice o najdbi najstarejšega glasbila na svetu, pri čemer njihova pozicija gotovosti ni bila izraz pomanjkanja znanstvene kritičnosti, temveč izraz potrebe po medijskih senzacijah (Kavur, 1998b, 130). Na drugi strani pa so tuji strokovnjaki zanikali pravilnost interpretacije avtorjev. Na osnovi analogij so prisotnost lukenj v kosteh pripisovali delovanju zveri, celo glodavcev (Chase, Nowell, 1998, 549–553, D’Errico et al., 1998, 665–79; Albrecht et al., 1998, 1–19; Holdermann, Serangeli, 1998, 7–19). Kljub poskusu dialoga na konferenci, ki naj bi producirala nove sklepe, uskladitve mnenj ni bilo. Zagovorniki posameznih prepričanj so srečanje zapustili s prepričanjem, s katerim so prišli (Kavur, 1998b, 133). Prišlo je sicer do trditve, da je vprašanje domnevne piščali “epistemološki problem”, vendar se razprava s te točke ni premaknila.

Epistemološki problem pa v primeru domnevne piščali iz Divjih bab I pomeni prav najgloblji vpogled v sistem predsodkov, ki jih je

sposobna producirati sodobna arheologija. Pri tem se kot najbolj sporna pojavi uporaba dveh temeljnih konceptov arheologije – prisotnosti ter analogije – ki pa v paleolitski arheologiji postaneta orodje osploševanja.

V primeru prisotnosti je prevladujoča teoretska usmerjenost v popolnem nasprotju s pričakovano logiko arheologije, kajti negativna prisotnost oziroma odsotnost ima v razlagah večjo težo od prisotnosti. Z drugimi besedami, ker drugod koščeni piščali iz srednjega paleolitika niso odkrili – torej so odsotne –, tudi v primeru najdbe iz Divjih bab I ne gre za piščal (Chase, Nowell, 1998, 552). Tako je omejena prisotnost nekega pojava obravnavana kot deviantna od splošno priznanega vzorca in zaradi tega posledično napačna in nesprijemljiva za znanstvene kroge.

R. Dennell je potrditev pristnosti neke najdbe prikazal kot trikotnik, kjer so na krakih prepoznavna, datiranje in kontekst (Dennell, 1999, 50). V tem primeru je strokovna publika stvari takoj postavila na glavo. Najlažje bi bilo seveda kritizirati natančnost datacije ter kontekst, ker pa sta bila v publikaciji dobro opisana in nesporna, je bilo kritikom v nekem trenutku najlažje poskušati ovreči prepoznavo predmeta in interpretacijo, kot so jo podali avtorji.

Najlepši primer takega mišljenja nudita P. Chase in A. Nowell, ko priznata, da se na nižji ravni opazovanja seveda strinjata s Turkom in sodelavci, na višji ravni pa se jima kot najprikladnejša rešitev zdi teorija, da so luknje posledica glodanja zveri (Chase, Nowell, 1998, 550). To pomeni, da se pri opazovanju fenomena – kar je za avtorja nižja raven – vsi strinjamo z dejstvom, da so v odkriti kosti luknje, na višji ravni pa moramo interpretacije povezovati s sprejetim znanjem, ki nam kaže, da takih predmetov ni, torej moramo vključiti uporabo konceptov analogije. Pri tem seveda ne štejejo podobnosti z mlajše-paleolitskimi glasbenimi instrumenti, ker so ti mlajši in so se nahajali v rokah hominidne vrste, ki ni izumrla, pač pa imajo glavni pomen analogije z bolj ali manj sočasnimi najdišči, kjer so luknje v posameznih kosteh posledica glodanja kosti, torej delovanja zveri, in ne ljudi (Chase, 1990, 165–167; D'Errico et al. 1998, 65–79). Tako je negativna analogija pomembnejša od pozitivne analogije – seveda zato, ker je prva v skladu z vero v neobstoj podobnih predmetov v srednjem paleolitiku.

Pri tem pa teorijsko ozadje za tako prepričanje temelji v principih generalizacije in v definiranju kulturne kapacitete neandertalskega sveta na osnovi najdb jugozahodne Francije – zelo majhnega področja, če upoštevamo, da so neandertalci dobrih 100.000 let poseljevali področje od Gibraltarja na eni do Uzbekistana na drugi strani ter od Bližnjega vzhoda do Britanskega otočja.

Vse lepo in prav. Če se na nekem najdišču pojavita dve sporni stvari, bo reakcija sledila seveda na tisto bolj spektakularno, ter zamenjala drugo, ki bi morda lahko imela še veliko bolj daljnosežne posledice. V primeru najdb iz jame Divje babe I so se vse kritike

usmerile na domnevno koščeno piščal, nihče pa ni niti omenil odkritja fragmentov koščenih konic v plasteh, kjer tudi teh ne bi smelo biti. V plasti 2 je bila odkrita koščena konica, na podlagi katere so Turk in sodelavci plast kulturno pripisali aurignacienu. Več fragmentov podobnih konic je bilo odkritih v kompleksu plasti 2–3, ki so ga avtorji v primeri z nižje ležečimi plastmi, ki po njihovem mnenju sodijo v moustérien, uvrstili prav tako v aurignacien (Turk et al., 1995, 291). Vendar je koščenih konic še več. Pri izkopavanjih M. Brodarja sta bila odkrita dva medialna odlomka v plasteh 10–13 in 20 (Turk, 1997b, 69).²

Ali smo tu priča možnosti pojavljanja koščenih konic v srednjem paleolitiku? Čeprav je tako prepričanje v popolnem nasprotju z veljavno teorijo, menim, da smo. Vendar stvar ni tako preprosta, kot jo je predstavil I. Karavanić pri poskusu razlage mlajšega paleolitika Slovenije in Hrvaške (Karavanić, Smith, 1998, 243), kjer je predpostavljal možnost avtohtonega razvoja koščenih konic. Pravzaprav je ponovil že znane teorije iz petdesetih let, ko je podobno trdila G. Freund (Freund, 1952, 271), ki je razlog za avtohtoni razvoj videla v velikem številu koščenih konic in v prisotnosti srednjepaleolitskih orodnih elementov v najbogatejših mlajšepaleolitskih orodnih skupkih v najdiščih, kot sta Potočka zijalka in Istalloskö. Pravzaprav so podobni orodni skupki, ki so vsebovali predvsem srednjepaleolitske elemente, za katere se je menilo, da so starejši, vedno begali arheologe. Vendar so jih ob prisotnosti koščenih orodij vedno uvrstili v mlajši paleolitik (Mottl, 1968, 200). Pri tem se nekoliko poruši teorija, saj naj ne bi dane kulture, kulturne stopnje in periode zaznamoval zgolj posamezni element, za katerega se meni, da je za to kulturo značilen, ampak kombinacije nekoliko elementov, ki se v specifični kombinaciji nahajajo zgolj v tej kulturi, kulturni stopnji in periodi (Vishnyatsky, 1994, 135).

Enak postopek kot v preteklosti so izbrali Turk in sodelavci, ko so zgolj prisotnost koščenih konic v zgornjih plasteh v Divjih babah I enačili s pripadnostjo kulture aurignacienu, in to kljub temu, da ni bilo prisotnega niti enega samega tipičnega mlajšepaleolitskega orodja. Koščene konice so pač vedno služile za razmejitve med srednjim, ko jih ni bilo, in mlajšim paleolitikom, kjer so bile pogoste. Tako je bil sestavljen interpretativni niz, ki je enačil prisotnost koščenih konic z mlajšim paleolitikom.

Pri tem pa se pojavi vprašanje. Na podlagi Divjih bab I lahko sklepamo, da so koščene konice izdelovali tudi v srednjem paleolitiku. Kakšen naj bo potem kriterij za določitev starejšega dela mlajšega paleolitika, če se konice nahajajo v obeh kulturah – na obeh straneh velike ločnice. Širše gledano, so prve mlajšepaleolitske industrije na Balkanu skromne po številu orodij, prav tako pa so časovno v nasprotju s pričakovani, sorazmerno pozne ter vsebujejo veliko srednjepaleolitskih elementov (nazobčana orodja, orodja z izjedo, strgala, levallois tehnika odbijanja, listasta orodja ...). Enako velja za mlajši srednji paleolitik.

² Že pri obdelavi materiala za monografijo ter pri izkopavanjih leta 1998 in pri pripravi na konferenco sva z I. Turkom izločila nekaj fragmentov koščenih konic. Zadnji pregled fragmentov koščenih konic je opravil I. Turk ter jih bo v kratkem tudi objavil.

Da bi poskušali rešiti to situacijo, se moramo spet obrniti na najdbe iz Divjih bab I. Na podlagi najdb koščeneh konic lahko oblikujemo tri hipoteze nastanka:

- koščene konice v spodnjih plasteh so značilnost mlajšega paleolitika in vse orodne inventarje lahko kulturno uvrstimo v mlajši paleolitik,
- koščene konice v spodnjih plasteh so značilnost srednjega paleolitika in vse orodne inventarje lahko kulturno uvrstimo v srednji paleolitik,
- vse najdbe iz Divjih bab I pomenijo prehodno industrijo med srednjim in mlajšim paleolitikom.

Četudi imamo pred sabo tri lepo zveneče hipoteze, prva in zadnja zaradi dolgotrajnosti odlaganja sedimentov, pravzaprav razpona trajanja posameznih poselitev v Divjih babah I, ne moreta držati. Ostane nam samo druga hipoteza, ki predpostavlja, da so že nosilci srednjega paleolitika – v našem primeru neandertalci – izdelovali koščene konice.

Podatke, ki potrjujejo tako hipotezo, najdemo v jami Vindija na Hrvaškem, kjer je bila v plasti G1 odkrita nedaleč od koščene konice mandibula Vi 207, ki je po morfologiji sicer neandertalska, je pa zelo majhna (Karavanić, 1995, 31). Zahodni strokovnjaki tega seveda niso mogli sprejeti in so dejstvo, da sta se obe najdbi nahajali blizu skupaj, razlagali s krioturbacijo in bioturbacijo – če ne gubanje sedimenta, naj bi pa vsaj jamski medvedi s kopanjem prezimovalnih ležišč in brlogov pomešali časovno in kulturno različne plasti (D'Errico et al., 1998, S2). Vendar se je tokrat med številnimi članki, ki so kritizirali izbiro podatkov, ki so jih v analizo vključili F. D'Errico in sodelavci, znašel tudi prispevek L. Straussa, ki je kritiziral tudi metodologijo. Če so avtorji dokazovali, da so zadnji neandertalci v francoski Grotte du Renne v Arcy-sur-Cure izdelovali koščen nakit, zakaj so potem uporabili iste argumente zato, da bi dokazali, da neandertalci v Vindiji niso izdelovali koščeneh konic. Strauss je šel še dlje. Zakaj svetovna strokovna javnost, ki hitro absorbira nova in senzacionalna odkritja na zahodu, kaže tako zadržanost do novosti z vzhoda Evrope (Strauss, 1999, 354).

Tako se je med vrsticami izpostavilo vprašanje odnosa zahoda do vzhoda – tistega odnosa, ki znanost v resnici dela neznanstveno. Vzhod ima vedno drugotno pozicijo – je daleč od centra in je zelo zmotljiv.

Na drugi strani pa gre za odsev vere v to, da so bili neandertalci enostavno drugačni, pravzaprav, da so bili kognitivno na vsak način drugačni. In ker dokazov za take trditve enostavno ni, oziroma je edini ta, da niso preživeli, kar pa ni nujno stvar kognicije, skušajo avtorji posamične najdbe predmetov, ki bi lahko nakazovali sledi simboličnih aktivnosti, utemeljevati s tem, da se nahajajo na krajih, kjer so tudi anatomske moderne ljudje izdelovali srednjepaleolitske industrije, zato povezava kulture z anatomijo ni možna (Tattersall, 1994, 115). Trditev je trapasta, ker temelji na predpostavki, da so se istočasno na istem kraju nahajali anatomske moderne in anatomske

arhaični hominidi ter izdelovali isto kulturo, hkrati pa naj bi imeli različne kognitivne sposobnosti. V primeru odstopajočih najdb, ki se jih v renici ne da potisniti v roke nobenemu od vpletenih hominidov, pa bi jih avtomatsko potisnili v roke modernim, ker vemo, da so imeli višje kognitivne sposobnosti. Seveda gre za predpostavko, ki drži zgolj zato, ker se je ne da preveriti in ovreči. Do takrat bi se morali sprijazniti, da je kultura izraz kognicije oziroma, kot bi kot kulturni materialist pod vplivom ekološkega determinizma menil, izraz ekstrasomatskega načina reševanja porajajočih se zunanjih problemov, pri čemer igrajo ključno vlogo posameznikove kognitivne in komunikacijske sposobnosti. Iz tega sledi, da so si bili različni hominidi, ki so na istem kraju istočasno izdelovali enake industrije, tudi najbrž kognitivno podobni – če ne že sorodni.

Hkrati pa se v Tattersalovi trditvi izraža tudi odnos centra do periferije. Kraji, kjer so sočasno živeli arhaični in moderni hominidi, se nahajajo nekje na robu neandertalskega sveta, in če imamo najdbo, ki ne sodi v kontekst, smo mejo očitno že prekoračili – znašli smo se na napačni strani. Po takem prepričanju naj nam deviacija ne bi nakazovala kulturne variabilnosti, ampak naj bi določevala mejo. Pri tem se pokaže za arheologe tako značilna želja po kupčkanju kulturnih fenomenov, ko avtorji, namesto da bi definirali tehnološko variabilno kulturo, vsak del skušajo odrezati od celote ter ga razglasiti za samostojno enoto, hkrati pa želijo vztrajati v enotnosti predimenzioniranih tehnoloških sistemov, kot je srednji paleolitik. Zaradi tega klasifikacije kulturnih fenomenov v paleolitski arheologiji nikakor ne moremo več pojmovati kot izraz resničnega stanja, ampak gre zgolj za razmerje med težnjo po tehnološkem združevanju in kulturnem ločevanju – razmerje med dvema oblikama apriorične generalizacije.

KAM?

Če je še nedavno veljalo, da je bila mlajšepaleolitska kulturna revolucija stranski učinek dejstva, da je v Evropi prišlo v nekem trenutku do točkovitega biokulturnega dogodka, ko so se na prizorišču pojavili anatomsko in "vedenjsko" moderni ljudje, ki so zamenjali arhaične hominide, je danes popolnoma jasno, da ni šlo za eruptiven razvoj v trenutku zamenjave pred 45.000 leti, ampak je šlo za proces, ki je od začetka do končne kulminacije potreboval vsaj od deset do petnajst tisoč let (Strauss, 1995, 7; Tattersall, 1994, 115). S tem procesom je bil ustvarjen postopen razvoj med izhodiščnim stanjem, ki ga pomeni stanje, podobno srednjemu paleolitu, ko naj ne bi bilo simbolne komunikacije, ter končnim stanjem, oziroma izbruhom človeške modernosti, ki se jo pojmuje kot uporabo barvil, izdelavo nakita in orodij iz organskih materialov, ritualno pokopavanje ter izdelavo jasno prepoznavnih glasbil – skratka z vsem tistim, kar se more strniti v skupek materialnih ostankov ideoloških in religioznih

sistemov. Na drugi strani pa postajajo v zadnjem času vse glasnejše trditve o prisotnosti vseh tistih elementov, ki bi nakazovali mlajše-paleolitsko uporabo simbolične komunikacije tudi v srednjepaleolitskih kulturnih kontekstih (Hayden, 1993; Bednarik, 1994). Odkrili niso zgolj ostankov glasbenih instrumentov – od tod izvira tudi ostro nasprotovanje večine strokovnjakov interpretaciji domnevne piščali iz Divjih bab I.

Pri omenjenem priznavanju zamenjave populacij ob prehodu iz srednjega v mlajši paleolitik pa je paradoksalno povezovanje med obema. Če je šlo za zamenjavo populacij, potem ne moremo slediti kontinuiteti iz srednjega v mlajši paleolitik na ozemlju Evrope, saj se je razvoj mlajšega paleolitika začel na kraju, kjer so se razvili anatomsko moderni hominidi. Zato moramo srednji paleolitik Evrope z izumrtjem neandertalcev skleniti, srednji paleolitik, iz katerega izhaja mlajši paleolitik, pa se nahaja na Bližnjem vzhodu ter v vzhodni Afriki – ozemlju, iz katerega domnevno izhajajo anatomsko moderni ljudje, ki so kljub drugačnim poskusom dokazovanja vedenjsko modernost dosegli šele v Evropi.

Tako menim, da je čas za priznanje, da je srednji paleolitik v Evropi imel razvojno dinamiko, ki se je z izumrtjem neandertalcev pred 45.000 do 27.000 leti abruptno končala. Srednji paleolitik ni vplival na razvoj mlajšega paleolitika v Evropi, ker so tega prinesli hominidi, katerih razvoj se je začel drugje. No, vpliv ob občasnih stikih populacij je zagotovo obstajal, vendar ni šlo za razmerje predniške in potomske populacije, kot velikokrat prikazujejo arheologi. Zaradi tega menim, da je vsaka primerjava srednjega in mlajšega paleolitika v Evropi brezpredmetna. Opazujemo lahko dva procesa kulturnega razvoja in njune diverzifikacije, pri čemer je prvi končan, drugi pa še poteka, prehoda iz enega v drugega ni, navidezna povezava pa je odsev formalne podobnosti končne faze prvega in začetnih faz drugega na območju Evrope, pri čemer seveda obstajajo regionalne razlike. Prepoznavna in definiranje razvojnih mehanizmov, ki so zaznamovali oba procesa, pa za zdaj še ostaja naloga za prihodnje delo. Vsekakor pa mislim, da se bo razlaga – glede na sedanje razvojne trende v arheološki teoriji – zagotovo spogledovala s konceptom koevolucije ter z zakonom omejenih možnosti.

Najdlbe, ki ne sodijo v splošno sprejeti okvir srednjega paleolitika, pa poleg tega, da jih označimo kot regionalne, še vedno lahko pojmujejo kot tiste latentne značilnosti, ki so bile ves čas prisotne, vendar v zanemarljivo majhnem številu, ter so se pojavile kot prevladujoč element šele ob nekem zunanjem vzgibu, ki je povzročil razvoj nekega elementa – v našem primeru izdelave orodij in glasbil iz kosti. S tem dobimo srednji paleolitik, ki ni zgolj od Atlantika do Himalaje segajoča amorfná kulturna masa, ampak tehnološki sistem, ki ima interno variabilnost, ki je izraz različnih okoljskih dejavnikov. Ta variabilnost pa ni zgolj prostorska, ampak je tudi časovna, ter je prej punktualna kot pa postopna (Vishnyatsky, 1994, 139).

Pri tem pa nam vedno večje število novih najdb kaže, da srednji paleolitik ni bil obdobje, ko so zadnji arhaični hominidi zgolj čakali, da izumrejo in napravijo prostor modernim prišlekom, ki so se s superiorno kulturo že odtrgali od zoprnih opravil evolucije. Naše razumevanje tega obdobja je omejeno z raziskovalnimi pristopi, ko kot "kulturo" opisujemo kulturne dosežke modernega človeka – pri tem gre seveda za dosežke po paleolitski "kulturni" revoluciji – in kulture vseh predhodnih hominidov ocenjujemo zaradi danega okvirja kot nepopolne in manjvredne. Tako se posamezni elementi, ki presegajo čas ali pa čas celo prehitevajo, izgubijo v masi drugih podatkov ali pa jih strokovna javnost, ki skrbi za usklajenost podatkov, ožigosa kot napako ter jih eliminira.

ZAKAJ?

Primer najdbe domnevne koščene piščali in koščenih konic v jami Divje babe I nam kaže, da moramo biti previdni s sprejetim znanjem, kajti ena izmed njegovih lastnosti je njegova nespremenljivost, ki lahko prizadene trajnejšo škodo znanstveni misli – predvsem v humanistiki. Tako je bila usoda srednjepaleolitske piščali določena že vnaprej in prav na podlagi izkušenj in refleksije, pridobljene v razpravi o njeni avtentičnosti, lahko razumemo škodo, ki jo apriorizem povzroča v znanosti (Otte, 2000, 271–272).

Prav iz razprave o posledicah teoretskih usmeritev, pravzaprav formiranja raziskovalnih šol, lahko opozorimo na dobre ter slabe lastnosti okolja za razvoj paleolitske arheologije ter posledično tudi paleoantropologije v Sloveniji.

Kot slabost lahko navedemo pomanjkanje tradicije paleolitskih raziskav. To seveda ne pomeni, da raziskav ni bilo, izhajale so predvsem iz naravoslovja, to pomeni, da so se kljub domnevni humanističnosti arheologije, ki je tukaj nikoli ni bilo, omejile na raziskave tipologije kamenih orodij, favnističnih ostankov ter značilnosti sedimentov najdišča. Dalje slovenska paleolitska arheologija ni nikoli prišla. Verjetno je prav zaradi tega paleolitska arheologija dobila oznako neljubega priveska slovenske arheologije – nekakšne Pepelke, ki sicer obstaja, ampak tudi, če ne bo več, je nihče ne bo pogrešal. Gre za dejstvo, ki so se ga zavedli sami tvorca slovenske arheologije. Zgodovinsko gledano je povojnim letom, ko se je slovenska paleolitska arheologija nahajala na ravni, ki ni bila zgolj enakovredna dogajanju v Evropi, ampak je s kvaliteto raziskav slednje celo prekašala, sledilo obdobje dolgotrajne stagnacije (Brodar, 1979, 28). Prav zaradi te stagnacije pa je upadla tudi notranja raziskovalna dinamika, to pomeni, da je domača kritika raziskav in razlag najdb postala žal brezpredmetna.

Na drugi strani pa je bila zaradi naravoslovne razdrobljenosti paleolitska arheologija vzor sodelovanja strokovnjakov različnih

disciplin. Poleg sodelovanja je, pa čeprav zveni nekoliko čudno, pozitivno vlogo odigralo tudi pomanjkanje tradicije raziskav. Zaradi tega pomanjkanja pri raziskavah srednjega paleolitika ni obstajala raziskovalna usmeritev ali šola, ki bi onemogočala sprejemanje teorijsko različnih predpostavk. Tako v slovenski arheologiji vere v to, da v srednjem paleolitiku glasbila ne morejo obstajati, ni bilo, in to se je izkazalo za pozitivno, ker so se Turk in sodelavci lahko na domačem prostoru neomejevano povezovali z različnimi strokovnjaki in razvijali raziskovalne koncepte, ki so pri interpretaciji pripomogli k preseganju dosedanjih vedenj ter s tem ustvarili nove okvire za raziskave srednjega paleolitika in znotraj tega najdb koščeni artefaktov ter preučevanj sledi delovanja zveri na kostnih ostankih.

Tako se je domnevna piščal, kljub vsem pozitivnim spremembam, ki jih je prinesla za slovensko in svetovno paleolitsko arheologijo, vselej nahajala na napačni strani. Odkrita je bila v srednjepaleolitski plasti, to pomeni, da so jo verjetno izdelali neandertalci – napačno obdobje in napačni ljudje. Odkrita je bila v Sloveniji – napačni kraji, da bi jo svetovna znanost zlahka sprejela kot novoodkrito dejstvo. Zaradi pomanjkanja predsodkov doma in nasprotovanja tujine pa je bila predmet intenzivnejših raziskav kot katera koli druga najdba doslej in je sprožila val metodoloških in posledično tudi teorijskih sprememb, ki ne bi bile možne, če domnevna piščal ne bi bila odkrita na napačni strani.

LITERATURA

- ALBRECHT, G., HOLDERMANN, C.-S., KERIG, T., LECHTERBECK, J., SERANGELI, J. 1998 "Flöten" aus Bärenknochen – die Frühesten Musikinstrumente? Arch. Korrespondenzblatt 28 (1), str. 1–19.
- BEDNARIK, R. 1994, *Traces of cultural continuity in Middle and Upper Palaeolithic material evidence*. *Origini* 18, str. 47–67.
- BRODAR, M. 1979. *50 years of paleolithic research in Slovenia*. Arheološki vestnik 30, str. 21–28.
- CHASE, P. G. 1990. *Sifflets du Paléolithique moyen(?). Les implications d'un coprolithe de coyote actuel*. Bull. de la Soc. Préhist. Franç. 87, str. 165–167.
- CHASE, P., NOWELL, A. 1998. *Taphonomy of a suggested Middle Paleolithic bone flute from Slovenia*. *Current Anthropology* 39 (4), str. 549–553.
- DENNEL, R. W. 1999. *Hominidna kolonizacija Evrope in Azije. Biogeografska in arheološka perspektiva*. – V: BAJD, B. KAVUR, B. (ed.) 1999. *Pliocenski in pleistocenski hominidi*. ŠOU, Ljubljana, str. 47–60.
- D'ERRICO, F., VILLA, P., PINTO LLONA, A. C., RUIZ IDARRAGA, R. 1998. *A Middle Palaeolithic origin of music? Using cave-bear bone accumulations to assass the Divje Babe I bone 'flute'*. *Antiquity* 72, str. 65–79.
- D'ERRICO, F., ZLIHÃO, J., BAFFIER, J. D., PELEGRN, J. 1998. *Neanderthal acculturation in Western Europe?* *Current Anthropology* 39, *Suppl.* str. 1–44.
- FREUND, G. 1952. *Die Blattspitzen des Paläolithikums in Europa*. *Quartär Bibliothek 1*, Ludwig Röhrsscheid Verlag, Bonn.

- HAYDEN, B. 1993. *The cultural capacities of Neanderthals: A review and re-evaluation*. *Journal of Human Evolution* 24, str. 113–146.
- HOLDERMANN, C.-S., SERANGELI, J. 1998. *Flöten an Hölenbärenknochen: Spekulationen oder Beweise?* *Mitteilungsblatt der Gesellschaft für Urgeschichte* 6, str. 7–19.
- KARAVANIĆ, I. 1995. *Upper Paleolithic occupation levels and late-occurring Neanderthal at Vindija Cave (Croatia) in the context of central Europe and the Balkans*. *Journal of Anthropological Research* 51, str. 9–35.
- KARAVANIĆ, I., SMITH, F. H. 1998. *The Middle /Upper Paleolithic interface and the relationship of Neanderthals and early modern humans in the Hrvatsko Zagorje, Croatia*. *Journal of Human Evolution* 34, str. 223–248.
- KAVUR, B. 1998a. *Mednarodna okrogla miza o vprašanju musterjenske koščene piščali iz najdišča Divje babe I*. *Anthropological Nootbooks* 3/4, str. 129–134.
- KAVUR, B. 1998b. *Paul Mellars: The Neanderthal Legacy*. *Arheološki vestnik* 49, 400–402.
- KAVUR, B. 1999. *The Middle Paleolithic Site of Combe-Capelle Bas (France)*. *Arheološki vestnik* 50, str. 435–438.
- LAU, B., BLACKWELL, B. A. B., SCHWARCZ, H. P., TURK, I., BLICKSTEIN, J. I. 1997. *Dating a flautist? Using ESR (Electron Spin Resonance) in the mousterian cave deposits at Divje babe I, Slovenia*. *Geoarchaeology: An International Journal* 12 (6), str. 507–536.
- MOTTL, M. 1968. *Zusammenfassung zur datierung Urgeschichtlicher Rastplätze SO – Österreichs*. *Quartär* 19, str. 199–217.
- OTTE, M. 2000. *On the suggested bone flute from Slovenia*. *Current Anthropology* 41(2), str. 271–272.
- STRAUSS, L. G. 1995. *The Upper Palaeolithic of Europe: An overview*. *Evolutionary Anthropology* 4 (1), str. 4–16.
- STRAUSS, L. G. 1999. *The Neanderthal problem continued*. *Current Anthropology* 40 (3), str. 352–355.
- TATTERSALL, I. 1994. *What do we mean by human – and why does it matter?* *Evolutionary Anthropology* 3 (4), str. 114–117.
- TATTERSALL, I. 1999. *Paleoantropologija in evlucijska teorija*. – V: BAJD, B., KAVUR, B. (ed.) 1999 *Pliocenski in pleistocenski hominidi*. ŠOU, Ljubljana, str. 23–33.
- TURK, I. (ed.) 1997a. *Moustérienska koščena piščal in druge najdbe iz Divjih bab I v Sloveniji*. *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 2. Založba ZRC, Ljubljana.
- TURK, I. 1997b. *Kronologija*. – V: TURK, I. (ed.) 1997. *Moustérienska koščena piščal in druge najdbe iz Divjih bab I v Sloveniji*. *Opera Instituti Archaeologici Sloveniae* 2. Založba ZRC, Ljubljana, str. 67–72.
- TURK, I., DIRJEC, J., KAVUR, B. 1995. *Ali so v Sloveniji našli najstarejše glasbilo v Evropi?* *Razpr. IV. Razreda SAZU* 34, str. 287–293.
- TURK, I., DIRJEC, J., KAVUR, B. 1997a. *A-t-on trouvé en Slovénie le plus vieil instrument de musique d'Europe? L'Anthropologie* 101 (3), str. 531–540.
- VISHNYATSKY, L. B. 1994. *“Running ahead of time” in the development of Palaeolithic industries*. *Antiquity* 68, str. 134–140.